

Autor: ESTEBAN CHAPAPRÍA,
V. (Ed.)
Ano: 2005
Título: *O espazo europeo de
educación superior*
Lugar: Valencia
Editorial: Universidade Politécnica
de Valencia

A universidade é unha institución secular que, dende sempre e en todas as sociedades, desenvolveu unhas funcións básicas resultantes dunha particular combinación do cultural e ideolóxico, do social e económico, dos roles educativos e científicos.

Nos últimos anos experimentou cambios importantes que tiveron que ver tanto coa súa propia estrutura coma co seu funcionamento.

O proceso de converxencia europea no que está inmersa a educación superior formula novos retos para a institución universitaria. A resposta que espera dela, non é simplemente un cambio nos métodos, nos procedementos de ensino-aprendizaxe ou na avaliación. As transformacións teñen máis que ver coas crenzas que constitúen o núcleo da cultura universitaria dominante. Dous son os principios básicos que configuran o novo Espazo Europeo de Educación Superior: a transparencia dos procesos formativos e a transparencia nos distintos sistemas universitarios das aprendizaxes adquiridas.

Neste contexto, o sistema universitario ten que aceptar e vaise beneficiar dun marco de equilibrio e respecto á diversidade cultural e á autonomía dos sistemas nacionais, de defensa da calidade docente e investigadora das institucións universitarias, de aposta por uns plans de estudo que faciliten a inserción profesional dos graduados e graduadas. En todo caso, a flexibilidade e a adaptabilidade serán criterios obrigados para atinxir a debida harmonía e homoxeneidade nun marco diverso e dinámico. É tamén necesario que o profesorado universitario adquiera un novo perfil profesional que lle permita responder axeitadamente aos novos retos e demandas.

Estas son os temas que, nesta ocasión, ocuparon a atención da XXIV edición do Seminario interuniversitario de Teoría da Educación, organizado conxuntamente polo Instituto de Ciencias da Educación e a cátedra de Teoría e Historia da Educación da Universidade Politécnica de Valencia.

As reflexións procedentes deste Seminario deron lugar á obra que

pasamos a comentar. A súa edición correu a cargo do vicerreitor de Estudos e Convergencia Europea da Universidade Politécnica de Valencia, Vicent Esteban Chapapría. Articúlase en torno a catro relatorios aos que se debe engadir unha extensa presentación do editor, na que ademais de expoñer a estrutura da obra, fai un percorrido amplo pola nova realidade do ensino universitario.

No primeiro capítulo “El diseño de titulaciones y programas ante la convergencia europea”, os profesores Gonzalo Jover Olmeda (Coord.), Carolina Fernández-Salineró e Marta Ruiz Corbella analizan os antecedentes e o marco normativo que sustenta o Espazo Europeo de Educación Superior, para centrarse nos dous eixes da súa concreción pedagóxica: o sistema de créditos ECTS e o concepto de competencia.

Inician o desenvolvemento discursivo da súa exposición facendo un repaso polos antecedentes e o marco normativo do EEES e recórdanos, nas primeiras liñas, que o novo deseño da educación superior máis que unha reforma de plans de estudo, supón unha nova proposta de universidade que implica unha reconsideración global e responde ás necesidades e esixencias da actual orde mundial.

A xeneralización do Sistema Europeo de Transferencia de Créditos (ECTS) constitúe un dos piares do proceso de converxencia dos programas

européos de educación superior. A adaptación ao esquema temporal do ECTS e as súas implicacións na redefinición da oferta académica ocupan un amplo espazo neste capítulo e dan paso ao deseño de programas baseados en competencias. Neste punto, os autores realizan unha extensa aproximación ao concepto de competencia e unha proposta de clasificación. Tras esta análise conceptual, perfilan algúns elementos do deseño de programas de formación competencial no marco do EEES, tendo en conta que debe ser un proxecto de actuación no que, a partir das necesidades detectadas, se efectúe unha previsión sistemática de obxectivos en termos de competencias, se definan estratexias, se seleccionen os medios e recursos necesarios e se especifiquen os criterios de avaliación.

“El cambio de cultura docente en la Universidad ante el espacio europeo de educación superior” é o título do segundo capítulo, elaborado polas profesoras Amparo Fernández March, Begoña Gros e Teresa Romáña Blay, baixo a coordinación do profesor Bernardo Martínez Mut.

A cultura docente, como conxunto de conviccións compartidas por profesores e directivos e, mesmo, polos alumnos, está sometida ás presións que a adaptación á Convergencia Europea formula á institución universitaria. Por iso, a resposta non pode ser un simple cambio nos métodos e pro-

cedementos de ensino-aprendizaxe e avaliación, senón que debe afondar ata as crenzas que constitúen o núcleo da cultura dominante na sociedade.

Nun extenso apartado inicial expóñense as cuestións fundamentais relacionadas coa cultura das organizacións e, máis concretamente da acción educativa nas organizacións, que posúe como características máis importantes a intencionalidade, a referencia a un patrón, a súa adecuación ás disponibilidades dos suxeitos e a pretensión de normalizar os procesos.

O seguinte apartado ten como centro de reflexión a cultura docente e o cambio ante a converxencia europea. O proceso de Boloña, co que se inicia dende as institucións universitarias a resposta aos cambios importantes que está a experimentar o ámbito global da educación superior en Europa, continúa o seu desenvolvemento. Actualmente, son numerosas as iniciativas desenvolvidas polas universidades europeas coas que se persegue un obxectivo común, a harmonización dos seus sistemas de educación superior.

Os novos roles do profesor é o tema que ocupa o último punto desta contribución. A diverxencia entre o rol tradicional do profesor, coas súas funcións habituais de estudo, preparación e impartición dun programa e as novas funcións que parecen requirir as novas metodoloxías docentes, centradas na aprendizaxe do alumno é un dos cam-

bios que leva de seu o contexto da converxencia europea e a progresiva implantación dos ECTS, que valoran un enfoque docente moito máis centrado na aprendizaxe dos estudantes.

O terceiro capítulo titulado “Los valores de la educación en el espacio europeo de educación superior” ten como propósito destacar algúns trazos característicos do ser europeo, para enmarcar axeitadamente os valores que se propoñen no EEES. Os seus autores, os profesores Juan Escámez Sánchez (Coord.), Pedro Ortega Ruiz e Miguel Martínez Martín analizan, por un lado, a existencia ou non dun espazo social e cultural común aos pobos de Europa e, por outro, a existencia ou non duns valores compartidos, propios dos cidadáns deses pobos.

As diversas Declaracións oficiais que foron conformando o EEES (A Sorbona, Boloña, Praga, Berlín) incidiron repetidamente na vontade de potenciar unha Europa do coñecemento, de acordo coas tendencias predominantes nos países máis avanzados socialmente, nos que a extensión e calidade da educación superior son factores decisivos no incremento da calidade de vida dos cidadáns.

Neses documentos, os obxectivos que enmarcan as propostas que formulan a conveniencia da construción do EEES afirman a vontade de avanzar cara a unha Europa plural, interesada na produtividade, no cultivo

do esforzo, xa sexa no mundo do traballo, como na da formación e a creación cultural, artística e científica ou no do desenvolvemento tecnolóxico e, á vez, interesada en alcanzar niveis progresivos de inclusión social e de respecto ao singular e diferente. Son obxectivos relacionados coa aprendizaxe de contidos informativos e procedementais e, tamén, con actitudes e valores asociados á profesionalidade, á busca da verdade, ao sentido crítico, á responsabilidade, á cidadanía activa, ao respecto e á inclusión social. A proposta dos autores avoga por un modelo de formación que lles permita apreciar aos estudantes os anteriores valores como tales, denunciar a súa ausencia ou a presenza de contravalores e, sobre todo, que lles permita construír sistemas propios de valores singulares de forma autónoma e dialóxica.

Por último, sinalan que o EEES, no que as universidades europeas están implicadas, é unha boa oportunidade para a renovación pedagóxica e a definición de proxectos educativos e tamén para a análise e proposición de integración de valores na formación universitaria.

O cuarto e último capítulo “Las competencias en la Secundaria y su incidencia en el acceso a la Universidad”, realizado polos profesores Jaime Sarramona (Coord.), Emilia Domínguez, Juana Noguera e Gonzalo Vázquez formula, como punto de partida, o concepto de competencia. A

partir de aí, sinalan que os profesionais da educación teñen un papel prioritario no proceso de definición e identificación das competencias, sexan estas básicas, claves ou profesionais, tarefa, á que parece razoable que se sumen outros sectores da sociedade.

Agora ben, a natureza das competencias implica cambios pedagóxicos e didácticos que requiren a programación do currículo por competencias en todos os niveis educativos.

Os estudos promovidos en todas as universidades europeas no contexto do EEES, estruturando os novos plans de estudos por competencias xerais e específicas han de ser un eixe orientativo para vincular as competencias dun e doutro tipo da educación secundaria que deben completar cos propios deste nivel. Traballar por competencias significa ter en conta os principios da pedagogía activa que centra a atención no suxeito. Ser competente é máis que ser hábil ou experto; é ser, cada vez máis, capaz de participar eficazmente e de forma responsable na vida social, utilizando todos os recursos e resortes aprendidos e desenvolvidos ao longo da vida.

No seguinte apartado, os autores describen, xunto ao caso portugués, o proxecto PISA, un exemplo paradigmático de avaliación internacional baseándose en competencias. Deseguido fórmulanse os problemas da formación das competencias nas entradas e saídas da universidade.

O exame da situación actual-retrospectiva realizado ata este momento do estudo deixa paso, como último punto, a unha ollada prospectiva sobre as competencias no marco do EEES.

A presente publicación constitúe un exemplo de colaboración de diferentes expertos do mundo universitario, que coas súas achegas veñen a clarificar, unha vez máis, o panorama

actual da universidade. E o momento non podía ser máis axeitado para tratar estas cuestións. Daquela non podemos máis que congratularnos con esta iniciativa que, sen dúbida, responde ás expectativas dos profesionais da universidade e daquelas persoas interesadas en que a educación superior garanta as necesidades e demandas da sociedade do século XXI en que ha de desenvolverse.

Ana Mª Porto Castro

Universidade de Santiago de Compostela